

Als opiniestuk verschenen in De Standaard van maandag 2 maart 2015 onder de titel: 'De plicht tot sterven?'

De waardigheid van de menselijke persoon, ook bij dementie

De toenemende vergrijzing vormt een grote uitdaging voor onze samenleving. Met de vergrijzing zal ook het aantal personen met dementie toenemen. De samenleving investeert al lang veel middelen in bejaarde tot zeer bejaarde personen, comateuze patiënten, diep zwakzinnige of zwaar gestoorde personen, en terminaal zieken. Eerst en vooral willen we onze waardering uitspreken voor iedereen die zich inzet voor deze kwetsbare personen. Economisch onrendabel, maar we vinden wel – over alle gezindten heen – dat het zo moet. Deze overtuiging is een zuiver ethische keuze. Wij vrezen echter dat deze keuze meer en meer onder druk zal komen te staan door het 'euthanasieklimaat' waar we sinds 2002 mee te maken hebben en door het groeiende risico dat euthanasie wettelijk ook toegepast kan worden op dementerende personen. Omdat de meest stemlozen hier in het geding zijn, achten wij het als bisschoppen nodig en is het onze plicht om onze stem te laten horen.

Op de eerste plaats dient iemand met dementie blijvend als persoon te worden beschouwd, tot aan zijn of haar natuurlijke dood. De menselijke waardigheid mag niet afhangen van de vraag of een persoon bepaalde capaciteiten heeft of niet. Onze waardigheid als mens is onvervreemdbaar verbonden met het feit dat we deel uitmaken van de mensheid. Op basis hiervan verdient iedere mens respect, ook de mens met dementie, en dient iedere mens overeenkomstig dat respect verzorgd te worden.

Autonomie is in onze samenleving bijzonder belangrijk. Maar we vragen ons af of bepaalde invullingen van deze autonomie niet hyper-individualistisch zijn. "Ik en alleen ik kan bepalen wat ik met mijn leven doe; anderen hebben zich daar niet mee te bemoeien" lijkt het adagium te zijn van onze tijd. Het gaat zelfs zover dat een daad als goed moet worden beschouwd, alleen al omdat het de autonome keuze is van een individu. Deze invulling van autonomie bekijkt iedere mens als een eiland op zichzelf, zonder verbinding met anderen. Maar mensen zijn geen eilanden. Iedere mens leeft in een sociale, culturele, historische en relationele context. Vandaar dat een relationele autonomie of een autonomie-in-verbondenheid veel meer recht doet aan wie we zijn en hoe onze autonomie functioneert. Van bij onze geboorte tot onze dood zijn we op elkaar aangewezen. In de christelijke traditie komt dit goed tot uitdrukking doordat de mensen elkaar als broers en zusters zien, verbonden met dezelfde Vader. Men hoeft echter geen christen te zijn om te begrijpen dat mensen elkaar nodig hebben.

Naast het criterium autonomie speelt ook het criterium kwaliteit van leven een belangrijke rol bij het nemen van beslissingen. Het probleem met dit criterium is dat het moeilijk op een objectieve manier gedefinieerd kan worden. Subjectieve elementen dreigen steeds de bovenhand te halen. Bij personen met dementie bestaat er een reële kans dat anderen hun persoonlijke bezorgdheden en angsten projecteren op de patiënt. De confrontatie met een persoon met dementie moet bij iedere mens de ethische verantwoordelijkheid oproepen om zorg voor deze mens te dragen. Het appel dat van een zorgbehoevende mens uitgaat, maakt ons juist tot medemensen. Ik ben mijn broeders hoeder, of ik dat nu wil of niet. Dat we deze roep van het geweten naast ons neer kunnen leggen, doet niets af van het feit dat we de ethische plicht hebben om voor onze medemensen te zorgen.

Sinds de euthanasiewet in 2002 kan men niet anders dan vaststellen dat het voorspelde hellende vlak een feit is geworden. De grenzen van de wet worden systematisch afgetast en zelfs overschreden. Steeds meer groepen patiënten komen in aanmerking voor euthanasie. Zelfs de problematiek van het existentiële lijden – zonder aanwijsbare onderliggende psychologische of psychiatrische aandoening, zoals bijvoorbeeld levensmoeheid, wat trouwens op zich niet de bevoegdheid is van de geneeskunde – wordt zonder schroom door gezaghebbende stemmen in de samenleving binnen het toepassingsgebied van de euthanasiewet geplaatst. Nu gaan er stemmen op om de wet opnieuw uit te breiden zodat personen met dementie op basis van een voorafgaande wilsverklaring geëuthanaseerd kunnen worden, op een door hen voordien aangeduid moment. Dan zou men bijvoorbeeld een wilsverklaring kunnen opmaken waarin staat dat men euthanasie vraagt op het moment dat men de eigen familieleden niet meer herkent. Waar voordien steeds geargumenteed werd vanuit 'ondraaglijk lijden', gaat men dat criterium nu ver te buiten. Wanneer het geestelijke functioneren faalt, stelt men, verliest een persoon zijn individuele identiteit. Van dan af kan er, in deze logica, een einde aan het leven van deze persoon gemaakt worden.

Wij kunnen niet anders dan ons met klem verzetten tegen deze logica. Verlies van autonomie is voor ons niet hetzelfde als verlies van menselijke waardigheid. Daarenboven willen wij erop wijzen dat met een dergelijke manier van redeneren het hellende vlak steeds verder afglijdt. Het gevaar is niet denkbeeldig dat men het begrip mens – en de daarmee verbonden rechten – gaat inperken tot wie in staat is voor zichzelf de waarde van zijn/haar eigen leven te erkennen. Wie daar niet of niet meer toe in staat is, loopt het gevaar geëlimineerd te worden of niet meer de zorgen te krijgen die hij/zij nodig heeft. Onze samenleving moet blijven zorgen voor deze kwetsbare medemensen door in te zetten op precieze en tijdige diagnose van dementie, ondersteuning van de mantelzorgers, voldoende middelen voor palliatieve zorg voor mensen in de laatste fasen van hun dementie én voldoende middelen voor de woonzorgcentra. De samenleving moet een kwalitatief hoogstaande levenseindezorg blijven aanbieden, ondanks de noodzaak om te bezuinigen in diverse maatschappelijke domeinen.

Het ethische peil van een samenleving is rechtstreeks te meten aan de manier waarop zij omgaat met haar zwakste burgers. Veel kwetsbare personen zullen een verruiming van de euthanasiewet ervaren als een waarschuwing om geen last te worden voor de anderen en zich in die zin niet egoïstisch te gedragen. Is de kans dan niet heel groot dat velen een uitbreiding van de euthanasiewet zullen begrijpen als een 'uitnodiging om ermee op te houden' of als een 'plicht tot sterven'? In een humane samenleving mag de medemens volgens onze opvatting geen overtollige last zijn. Wanneer een medemens extra zorg en aandacht vraagt, wordt die extra last in liefde gedragen. Dat moet het antwoord zijn. Een antwoord dat getuigt van onvoorwaardelijke solidariteit. Niet de poort van de euthanasie moet verder open, maar de poort van de medemenselijkheid en de solidariteit.

De bisschoppen van België

IPID – Brussel, maandag 23 februari 2015